

Skrb za domačo dramo v mladem mariborskem gledališču (1921–1925)

(Ob pismih Alojzija Remca Valu Bratini)

Dve pobudi sta vabili k osvetlitvi prizadevanj Slovenskega narodnega gledališča v Mariboru, zlasti v prvih letih dela te mlade kulturne ustanove: besede Franceta Koblarja, zapisane v uvodu h knjigi »Dvajset let slovenske Drame«, da je »v zavestnem iskanju in uprizarjanju izvirne domače drame morda Maribor presegel Ljubljano«; zajeten sveženj dopisov, ki jih je pošiljal pisatelj Alojzij Remec režiserju in takrat ravnatelju mariborske Drame Valu Bratini (50 pisem in 13 dopisnic, ki jih hrani SGM).

Da je Koblarjeva ugotovitev veljavna, nam potrdi že bežen pogled v repertoarne sezname, ob katerih je sestavil Dušan Mevlja primerjalen pregled samostojnih prvin v obeh takratnih dramskih hišah na Slovenskem, ljubljanski in mariborski. Mariborska skrb za domačo dramo, to kaj hitro zapazimo, je stara ravno toliko kakor mariborsko poklicno gledališče samo, saj je dal prve podude za to že prvi umetniški vodja, režiser Hinko Nučič, ostala pa je živa vsaj do neke mere prav do nemške zasedbe, če se omejimo le na to, predvojno delo drugega slovenskega gledališča. Najpogostejše pa so bile domače premiere in najtesnejše sodelovanje med gledališkim vodstvom in avtorji tistega časa, ko je vodil mariborsko Dramo, spočetka pa opravljal tudi intendantske posle tisti čas zelo agilni režiser, igralec in scenograf Valo Bratina.

Samostojna iskanja mariborskega gledališča v teh dveh desetletjih bi mogle potrditi tudi sicer nekatere premiere dramskih del iz svetovnega repertoarja, ki so prišle na spored tega odra prej kot v Ljubljani ali pa jih Ljubljana sploh nikoli ni videla. Najbolj zgovoren primer so češka dela: že 1928. leta je bila na mariborskem sporedu Kvapilova drama Oblaki, ki je Ljubljana ne pozna, malo pred drugo vojno pa so spremljali Mariborčani prej kakor ljubljanska publika poleg dveh Langerjevih dram tudi takrat znamenito, skoraj preroško dramsko vizijo, Čapkovo Belo bolezen.

Še močnejša in za nas tudi pomembnejša pa so bila kajpada prizadevanja za rast domače drame. Če pregledamo le nekatere od tistih, ki jih je Ljubljana prezrla, Maribor pa jim je gostoljubno pomagal na oder, najdemo že v prvih povojnih letih poleg prvega srečanja z Remcem in Lahom n. pr. za tisti čas zelo značilno, v osrednjem gledališču nikoli uprizorjeno Majcnovo igro Dediči velikega časa (1922). Tudi Bevkova drama Kajn je bila uprizorjena v Mariboru že 1924. leta, v Ljubljani pa nikoli. Da pa je ostal Maribor tudi kasneje zvest taki tradiciji, nam potrjuje tudi drugo srečanje z Bevkom, že na pragu nove vojne: to pot je bila na sporedu njegova Partija šaha, ki jo je uprizorila ljubljanska Drama dobro leto kasneje, režiral pa jo je v Mariboru — tako kot svoj čas Kajna — Valo Bratina, to pot kot gost. Med pomembnejšimi srečanji iz dvajsetih let bi bilo treba vpisati v to kroniko še štiri dramska dela Angela Cerkvenika (V vrtincu, Greh, Očiščenje, Kdo je kriv), od katerih je eno samo in to tri leta kasneje uprizorila ljubljanska drama (Greh), iz tridesetih let pa predvsem tri socialne drame Rudolfa Golouha (Groteska sedanjosti, Od zore do mraka, Krisalida), ki prav tako niso dočakale novih uprizoritev v drugih po-

Dr. Alojzij Remec

klicnih gledališčih. Enako usodo so imele Doboviškove, Skrbinškove in še nekatere domače igre, pa tudi Kraigherjeva drama *Na fronti sestre Žive* (v Mariboru 1930, v Ljubljani nikoli).

Docela izjemen primer, ki ga ne moremo vzporejati z nobenim prejšnjim ne kasnejšim v razvoju katerega koli slovenskega gledališča, pa je sodelovanje med Alojzijem Remcem in umetniškim vodstvom mariborske Drame. Prvi korak je napravil že Hinko Nučič, ki je 16. junija 1921 uprizoril *Učiteljico Pavlo*, nadaljeval pa je to delo Valo Bratina z uprizoritvijo štirih novih dramskih del (*Kirke*, 9. maja 1922; *Užitkarji*, 5. januarja 1923; *Magda*, 24. maja 1924; *Zakleti grad*, 17. novembra 1925). Prej kakor v petih letih je bilo tako na sporedu istega gledališča pet zaporednih predstav istega domačega avtorja — srečna usoda za avtorja in za gledališče, usoda, ki je ni bil deležen ne Cankar ne kdor koli pri nas, ne prej ne kasneje. In z gotovostjo lahko trdimo, da bi Remec teh dramskih del nikoli ne napisal, vsaj ne v takem vztrajnem zaporedju, ko bi ne čutil močne opore in tudi vzpodbude v gledališču, ki mu je bilo sleherno leto odprto in v režiserju, ki je botroval vsem tem njegovim dramskim poskusom.

Ni brez pomena ugotovitev, ki jo velja poudariti že v samem začetku; da namreč ni bilo prijateljstvo, tako tesno in iskreno v letih po prvi skupni pre-

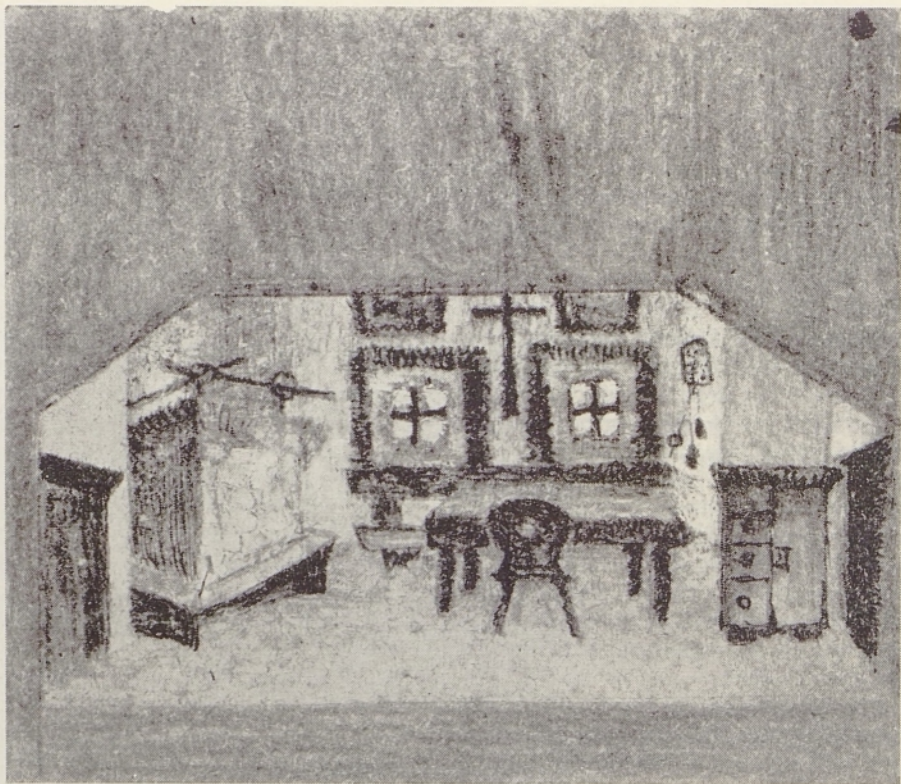

Valo Bratina

mieri, povod za sodelovanje našega avtorja z režiserjem in gledališkim ravnateljem; nasprotno, iz skupnega dela, iz zavzetosti za isti cilj je zraslo prijateljstvo, ki je ostalo živo tista leta, ohranilo pa se je še skoraj tri desetletja, prav do Remčeve (1886—1952) in malo kasnejše Bratinove (1887—1954) smrti, saj sta oba moža skoraj ob istem času zagledala luč sveta in skorajda ob istem času sta se tudi poslovila od življenja. Prvo ohranjeno Remčevo pismo, odposlano 24. aprila 1922, ogovarja Bratino s kar najbolj oficialnim »velerodni gospod ravnatelj«, kratko je in brez kakršnih koli intimnejših besed. Remec je pač ponudil svojo novo igro, Kirke, vodstvu gledališča, ki je že leto dni prej uprizorilo prečiščeno besedilo njegove pred vojno napisane Učiteljice Pavle. V tem vodstvu je nastala ta čas sprememba: Hinko Nučič, v prvih dveh sezonah upravnik in tudi režiser Remčeve prve uprizorjene igre, se je medtem poslovil in znova odšel v Zagreb; Valo Bratina je prevzel njegovo delo, vsaj v prvem letu tudi upravniške posle. Najstarejše ohranjeno Remčevo pismo je zahvala za sporočilo, ki ga je poslal avtorju Bratina v imenu nove uprave, da namreč ta sprejema pisateljeve pogoje za uprizoritev Kirke. Delo v gledališču je takrat hitro teklo in dva tedna za tem je bila že premiera. Avtor sam je bil presenečen, ko se je vdrugo zahvaljeval. V tem drugem pismu, poslanem komaj štiri dni za prvim, je sicer sporo-

Res je prišel tisti dan, 9. maja 1922. Naš pisatelj, Tržačan po rodu, je bil takrat odvetniški pripravnik v Ljubljani, šestintrideset let star in na začetku svoje gledališke kariere, četudi so nastajali njegovi prvi dramski osnutki že v predvojnih letih. In prav ta dan je bil gotovo usoden za nadaljnje sodelovanje med pisateljem in režiserjem, saj sta se v jutru po premieri razšla kot pobratima in prav gotovo sta že tisto noč pripravljala načrte za bližnje mesece, saj so naslednja pisma vsa polna besed o tem. Uspeło pa ni samo srečanje obeh mož, temveč tudi njuno skupno delo. Predstava je bila dobra, mnoge ocene so ji to priznavale in pisatelj je kmalu sporočil v Maribor: »Tu so mnenja, da se je vodstvo ljubljanskega gledališča blamiralo, da ni moje igre sprejelo.« Uspeh in zaupanje v sodelovanje z režiserjem je kaj hitro dvigalo pisateljevo samozavest, hkrati pa mu je, kar je pomembnejše, dajalo vzpodbudo za nova dela in za uredničenje načrtov, ki so živeli v njem. Zdaj in ob skorajda vseh prihodnjih srečanjih pa je dajal tudi vse priznanje režiserju in nesebično je delil z njim zasluge za uspeh: »... ne bom nikoli pozabil, koliko si storil za moje delo, ki se ima za dovršen del uspeha zahvaliti samo Tebi... Gotov sem, da bova še kaj spravila v svet, kar nama ne bo v sramoto.« (24. maja 1922). Isto pismo, odposlano prav kmalu po premieri, je res že polno zasnov, saj govori v isti sapi kar

[illegible]

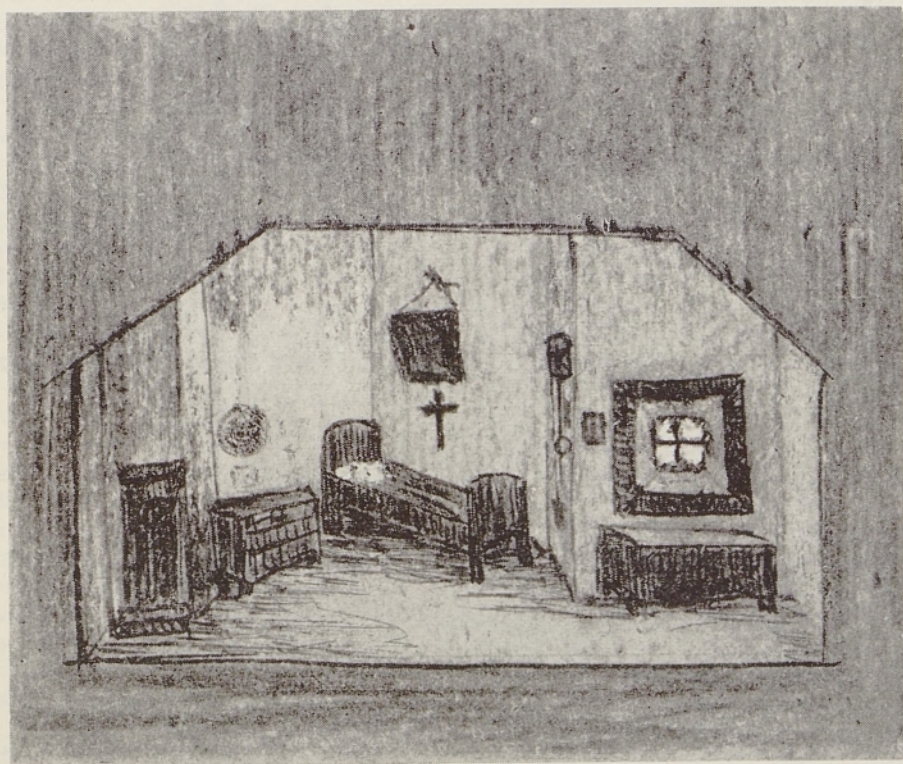
V. Bratina: Dva scenska osnutka za »Užitkarje«

o dveh novih. O Užitkarjih pripoveduje, da mu delajo preglavice, posebno v tretjem dejanju, govori pa tudi o — nikoli napisani — Nevesti, ki da mu je že toliko dozorela v mislih, da bo »kmalu vrgel prve prizore na papir. Da bi ji le mogel dati tistega izraza, ki zveni že leta in leta v meni«, in končuje s trdno vero, da bo dal eno ali drugo delo prihodnje leto režiserju v roke.

Tako se je tudi zgodilo, veliko prej, preden je poteklo leto dni od krstne predstave Kirke. Neveste sicer ni pisatelj nikoli dosnoval. V enem od pisem, poslanih pred koncem tiste sezone, je le zelo skopo nakazal, kakšna naj bi nova drama (jeseni naj bi jo napisal), bila: »Trst, morje, južna lepota, nebeška in pozemska ljubezen, Beatrice in vražja ženska...«. Prihodnjo pomlad jo še poslednjič omenja, celo pisati da jo je že začel, pa mu je drugo delo (Magda) »preteklo pot«. Pač pa mu je do tiste jeseni dozorela kmečka drama in pismo, ki se začne z besedami »Tu imaš Užitkarje!«, je bilo odposlano 21. septembra 1922. »Ponujam igro Vašemu teatru — prvemu — sporoči to g. intendantu in naznanite mi pogoje«. Bil je poln vere v to delo, prepričan, da bo z njim »z Vašega odra zasijala nova luč do naših podeželskih odrov« (pozneje, v intervjuju ob Magdi, govori o tej igri manj zavzeto: »To je delo povsem izven mojih načrtov. Hotel sem dati našim malim odrom umetniško neoporečno žaloigro«). Zdaj pa je skušal podpreti svojo pošiljatev z (ustnim) priporočilom, ki ga kajpada ni mogoče

preveriti: »Tragedijo je prebral Koblar, naš edini dramatski kritik, in jo je zelo ugodno ocenil. Pravi, da je to moja najboljša stvar, kar sem jih doslej napisal. Označil jo je za »schönherrsko«, morda celo preveč stisnjeno in zgoščeno v dramski okvir. Je igra za male odre, pravi, a nikakor ne ljudska igra v dosedanjem pomenu besede, marveč umetniško delo. To ti povem brez vsake samohvale, kakor sem od Koblarja samega to slišal. Zlasti prvi vtis nanj da je bil zelo globok. Zdaj ima igro v rokah Finžgar... bere tudi Izidor Cankar...« Vendar, mariborsko gledališče je imelo svoj delovni raspored in nestrpnemu avtorju ni moglo ustreči kar takoj, kakor si je ta želel in ko je po dveh mesecih Mladika natisnila prvo dejanje, premiera pa še ni bila določena, je avtor vljudno zagrozil iz Ljubljane: »Nebroj ljudi me že sili, naj jim dam ostala dva (akta), da bi igrali. — Počasi! — pravim jaz, — krst bo v Mariboru! —« »Skušal bom dobiti koga, da mi napiše feljton.« (27. in 28. decembra 1922). Čez dober teden, 5. januarja 1923, je bila res premiera, ki pa ni pustila nobene sledi v korespondenci. Prvo pismo, poslano Bratini dober mesec po krstu Užitkarjev, omenja to delo le še z najbolj prozaične strani: »Stopi k vašemu knjigovodji in naj Ti pove, koliko so vrgle predstave Užitkarjev posamezno, morda bo še kak ficek zame.«

Bil pa je takrat, dober mesec po premieri Užitkarjev, Alojzij Remec že ves obseden od misli na svoje novo, najpomembnejše delo: isto pismo, ki se poslednjič spominja te drame, hkrati prvič omenja Magdo, ki da mu je »pretekla pot in se ukvarjam s prvimi scenami tega nesrečnega dekleta.« S prvimi scenami,

vendar hkrati že z odrom pred očmi: »Če imate par zastorov, boste trije — štiri — lahko to dramatično študijo igrali, če jo dovršim in bo igriva.«

Vendar, bilo je trdo delo in ni šlo hitro od rok. »Veš, ta stvar zveni«, je sporočal skoraj dva meseca kasneje, »zveni v vseh mogočih melodijah, a na papir sem spravil le malo. Bijem se in trapim z njo, na vseh koncih in krajih me boli.« Magda mu je vražji otrok, vražje delo, vražja igra, tako beremo v vrsti zaporednih pisem: »... Trpljenje, ki me resnično trapi in zasleduje od časa, ko je moral gotovo kak ženski demon zaploditi v meni to vražje delo. Saj sem Ti že prvič, ko sem Ti o tem pisal, omenil, da mi je Magda pretekla pot kakor mačka. In to je slabo znamenje«. Vendar spet: »Da Ti veruješ vame, mi je več kakor kompliment«, zagotovilo, da »bosta Bratina-Remec preživela ljubljanske kulturne nergače«. (30. marca 1923).

Narodno gledališče v Mariboru

Predstava 195

Sobota, 24. maja 1924

Ob 20 uri.

Krstna predstava.

MAGDA

Tragedija ubogega dekleta v dvanajstih scenah.

Spisal: Alojzij Remec.   Režija in inscenacija: Valo Bratina.

OSEBE:

Magda, uboga dekle, ki pretrpi vse
od služkinje do izgubljenke na cesti . . . Bakščekova

Peter, mizarški pomočnik, ki jo ljubi do konca . . . Kovič

Medicinec

Detectiv

Policijski komisar

Tigovski agent

Zvodnik

Pesnik

Zdravnik

vsi eden in isti
v Magdini
ljubezni

BRATINA

Scene: 1. Na kavarniški terasi ob jezeru. 2. V sobi pri gospodi, kjer Magda služi. 3. V študentski sobi.
4. Na klopi v parku. 5. Na policijskem kombarijatu. 6. V kavarniški sobici. 7. Pred ponočnim
rabaviščem. 8. V Magdini sobi, odprti vakonci. 9. V sobi v bolnišnici. 10. Na mostu.
11. V bolniški sobi. 12. Pred dvorano za sečiranje.

Prvih sedem scen in zadnje štirje prelete kratko razdobje, dočim ločijo osmo sceno od njih dolga leta
pomnjenja in propadanja.

Med izvajanjem vstop ni dovoljen.

Na policijski odredbi in v interesu občinstva je prepovedan vstop v parter in na balkon s dežniki, policajci, klubom in povrtnikom. Občinstvo se pravi, da le predmete ostavi v garderobi.

Cene prostorom:

Lože	Poravnane dramske	Nevadne dramske	Balkonski sedež	Poravnane dramske	Nevadne dramske
Lože štev. 7, 8	Din 125.—	100.—	Balkonski sedež I. vrste . . .	Din 25.—	18.—
„ posamezni sedež	25.—	20.—	„ „ II. „	18.—	15.—
„ štev. 4, 5, 6	100.—	90.—	„ „ III.—IV. „	18.—	12.—
„ posamezni sedež	20.—	18.—	„ „ V.—VI. „	12.—	10.—
„ štev. 1, 2, 3	90.—	80.—	Galerijski sedeži:	10.—	8.—
„ posamezni sedež	18.—	16.—	„ „	8.—	6.—
Parterni sedeži I. vrste	25.—	20.—	„ „	8.—	6.—
„ „ II.—III. „	18.—	16.—	Stojščke: dijaško	4.—	3.—
„ „ IV.—VI. „	18.—	15.—	„ „	3.—	3.—
„ „ VII.—IX. „	15.—	12.—			

Blagajna se odpre eno uro pred začetkom predstave.

Mariborski letak „Magde“

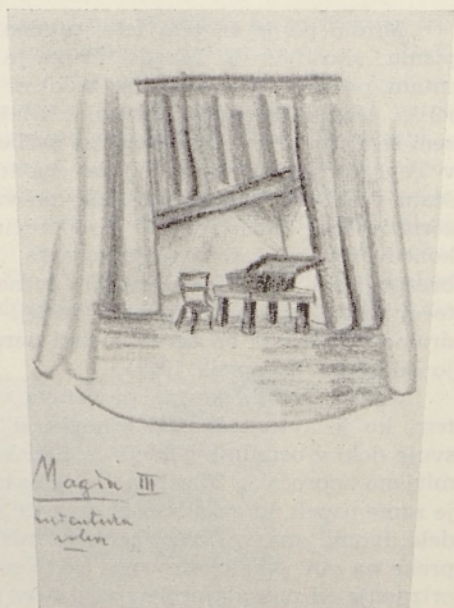
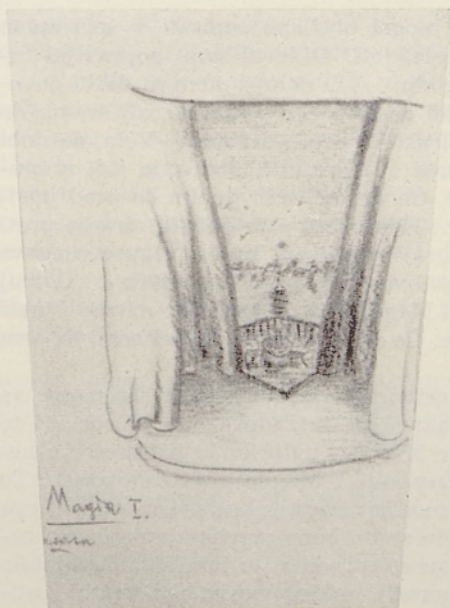
Minilo pa je še celo leto, preden je mogel olajšano zapisati v spremnem pismu: »Pošiljam Ti Magdo. Dolgo je trpelo, jeli? Okleval sem, popravljaj tu-
intam, pesem v 8. sceni mi še sedaj ni pogodu. ... O delu samem ni da bi govo-
ril... Magda je zdaj za mano, čez leto dni se že z njo pozna; zdi se mi, da
sem se z njo dovolj nagovoril in nafilozofiral. Ad acta!« In spet: »Vem, da dobi
v Tebi vernega, zvestega, ljubečega tolmača... Kostume, scenerijo itd. prepu-
šчам vse Tebi. Tudi črtaš lahko po svoje. Če pri kritikih dobim še pred upri-
zoritvijo kak dober svet, Ti ga sporočim... Kakor boš sam občutil, drama proti
koncu raste vkljub krajšim scenam... Igraj medicinca in vse figure njegove
brezpogojno Ti, ki boš v zadnjih scenah gotovo igro spravil na višek... Botruj
torej z isto ljubeznijo, kakor si doslej, tudi Magdi. Morda je korak naprej v naši
dramatiki. Morda bo zgrabila tudi nergače. Če ne, nič ne de. Vesel sem, da sem
jo dodelal.« (9. aprila 1924).

Četudi je bila krstna predstava v mariborski Drami že poldrug mesec za
tem, ko je avtor odposlal rokopis, si je hkrati že prizadeval, da bi spravil to
svoje delo v osrednje gledališče. Obiskal je Milana Puglja in še isti mesec vzne-
mirjeno sporočal v Maribor, da je »sam Župančič z Magdo prav zadovoljen. To
je zame uspeh, ki ga nisem pričakoval, ne morda zato, ker bi o vrednosti svojega
dela dvomil, marveč zato, ker sem mislil, da se mi bodo stavile kakor doslej za-
preke na pot, omalovaževanje itd. Veseli me zlasti, da si je igra sama pridobila
priznanje od merodajnejše strani brez priporočil, nadlegovanja, avdiijenc in anti-
šambriranja pri teatrskih ljudeh.« Iskal je potrditve tudi pri kritiku, kateremu
bi najbolj verjel, vendar to pot z manjšo srečo: »Razlagal mi je nekaj o umetni-
ški nujnosti, česar nisem mogel razumeti, označil stil kot tak, ki je bil pred 10
leti v modi, in ne vem še kaj...«

Medtem je bila v Mariboru že krstna predstava, 24. maja 1924, v Ljubljani
pa je bila dotiskana zadnja, 27. številka Gledališkega lista z naznanilom premi-
ere za 12. junij in z intervjujem, ki ga je imel s pisateljem režiser igre, Fran
Lipah. Vendar, premiere ni bilo. V zahvalnem pismu po mariborskem krstu je
sporočal avtor na kratko tudi o tem: »Tu gre Magda prečudne poti. Zadnji dve
sceni bosta menda odsekani«. (To se sicer ni zgodilo, bili sta pa res, kot kažejo
ohranjene knjige, precej »obsekani«). Premiera je bila, vendar šele v zadnjih
dneh leta, 20. decembra 1924.

Remec pa se je brž po krstni predstavi, četudi slabe volje zaradi ljubljanskih
»prečudnih poti«, zakopal v novo delo. Poročal je o pripravah za prevod Magde
v nemščino, lotil se je nove predelave svoje prve uprizorjene igre, Učiteljice
Pavle, in snoval spet novo. »Stara strast, moj ljubi, ki je od leta do leta moč-
nejša. Seveda ni treba, da jo oznaniš svetu. Nameravam namreč napisati dramo
naše slovenske zemlje, zlasti Goriške in jo krstiti Opustošena brajda. Godi se
1916, pred italijansko zasedbo Gorice... Fabula bo tiha, lepa kakor v Češnjem
vrtu, samo dramatičnejša, morda bolj topla in naša. Toda kaj bi Ti pravil in
razkladal, kar se šele snuje in dobiva obrise v urah premišljevanja!« (11. julija
1924). Tudi pozneje še omenja to delo, ki da ga snuje, toda »sedaj le še v mislih,
kadar mi izbegnejo od kljukastih \$\$\$, ki mi ogrožajo mir in blaženost tega
in prihodnjega leta.« Drama ni bila nikoli dosnovana, povest enakega imena,
v kateri je kasneje upodobil Ptuj ob začetku druge svetovne vojne, pa veže s to
zasnovo očitno samo naslov.

Ta čas pa je dozorela končno tudi druga premiera Magde, edine Remčeve
drame, ki jo je uprizorilo ljubljansko dramsko gledališče, četudi šele več kakor

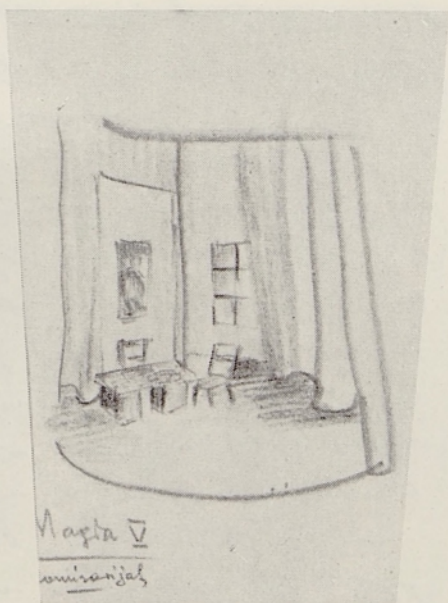
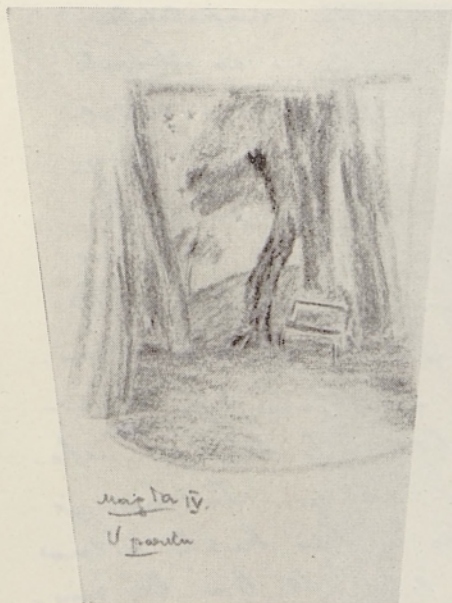

V. Bratina: Scenski osnutki za krstno predstavo »Magde« v Mariboru

pol leta po krstu v Mariboru. Pismo, ki ga je poslal avtor botru domala vseh svojih del in tudi Magde, je eno najbolj zanimivih v vsej zapuščini, saj nam odstira droben pogled v ljubljansko zakulisje, pa če je še tako subjektivno obarvano. Vredno je, da ga preberemo skoraj vsega:

Zdaj bi bil rad v Tvoji bližini, da bi se široko nasmejal vsemu temu, kar se godi v Ljubljani ob Magdi in po njej. Tako pa se branim sam pred sabo s tistim občutkom in z istimi sentencami kakor to delam, kadar izgubim spričo zaplankanega sodnika pravdo, ki je po mojem mnenju in prepričanju dobljena. Dobro je biti advokat, ki se bije in tolče na levo in desno in ga nasprotja samo podžigajo, a ne ubijajo! Vselej obvladaš položaj, obupaš ne in se smeješ sam s sabo ob vseh takozvanih polomih.

Ljubljanska uprizoritev je dobila pečat že s tem, da so dali Magdi rdeč firtih tisto popoldne pred premiero »Mladini neprimerno«. (»Naša dolžnost ni le skrbeti za javno varnost, temveč tudi za javno — nravnost!« Ali nisem bil prerok samemu sebi? In dober prerok?). Ljubljanska hinavščina je seveda napolnila teater do zadnjega kotička. Ljudje so odhajali, ker niso dobili prostora. Potem se je špas začel in je bil avtor skrit v diskretni loži. Bog mi je dal angela varuha v Finžgarju, ki je moj še neodločni sklep, da na oder ne pojdem, podprl in izpremenil v dejstvo. Po 7. sceni (prvi odmor) je namreč publika besnela in klicala avtorja (v Ljubljani tega še nisem slišal), a njega ni bilo. Iz lože je nekoliko pokukal in si mislil svoje. In prav je imel. Izvedel sem, da so se baš kritiki silno jezili, da osel ni šel na led. Ali bi se bili smejali, če bi bil prišel in se zahvaljeval — nedolžna »žrtef« — za konjederstvo, ki so ga imeli pripravljenega zame. Tako so ostali oni na cedilu, ne jaz. Res, sam Bog mi je dal

Finžgarja, da je stal na vratih in me branil pred Pugljem, ki me je hotel vleči pred rampo.

Potem je historija šla naprej in ko je končala, je ljudstvo šlo in ni vedelo, kako mu je. Takih stvari pač ni vajeno in je bilo omamljeno, kakor bi ga bil počil po lobanji. Potem so prišli kritiki, konjederci javnega mnenja, in so povedali svojo beračijo. Vedel in povedal sem že naprej, kaj bodo rekli. Oni in pismouki niso in niso hoteli razumeti, kaj sem hotel, preprosti neuki ljudje so pa stvar razumeli do dna. Nekemu vseučiliškemu profesorju, s katerim sem se dajal zaradi Magde, sem zavezal jezik, ko sem mu svetoval, naj svojo kuharico pošlje gledat in bo ona stvar pojmovala in občutila, on pa ne.

Iz vsega se vidi: Ljubljana ni Maribor. Ni zaman napisal Prešeren o pesniku, da »Kranjec moj mu osle kaže«. Vesoljni svet, ki debatira v tej megli o umetnosti in morali, je s človekom, ki se izpreminja, mi Petri smo sirote. Ženska živi zato, da spiš pri njej, moški je bog, proti čegar vsemogočnosti ni ugovora.

Gotovo bi Te zanimalo, kako so igrali. Pridi in poglej! Rečem ti samo to, (vse drugo bi bilo nehvaležnost), da nisem zaman napisal na zadnjo stran knjige: »To delo je prvič uprizoril V. Bratina...« Morda prvič in zadnjič — vse drugo je in bo poskus. Ti me gotovo razumeš in ko Ti knjigo pošljem, vedi, da Ti jo izročam kot bratu, ki me je razumel. En edini izvod bi bil moral dati tiskati in tega izročiti Tebi, vse drugo pa zažgati.

Drugače se pa vkljub vsemu počutim dobro. Možje, ki bodo Magdo secirali, se bodo vsi »zagiftali«. Boš videl, da bo bodočnost potrdila tudi to moje prerokovanje.

S prvo tantijemo smo božičevali nocoj, bolj moja dva »mlada« nego jaz. Kako sem Bogu hvaležen, da mi je dal družinico, v katero sem se zatekel kakor tisti moj pesnik iz osme scene po vsem tem vlačugarstvu. Velika vlačuga »javno

Ljubljanska hinavošina je sedla napeljena
 teater do zadnjega kotička. Ljudje so odhajali,
 ker niso dobili prostora. Potem je ipas začel
 in je bil avtor skrit v diskretni loži. Bog
 mi je dal angela varuha v Frizgornju, ki
 je moj že neodločni sklep, da na oder ne
 pojdem, podpal in izpremenil v dejstvo. Po
 7. sceni (pri odnosi) je naurei parbelka besne-
 la in klicala avtorja (v Ljubljani tega še ni-
 sem slišal) a njea ni bilo. Iz lože je neko-
 liko pokukal in si mislil svoje. In prav je
 imel. Izvedel sem, da so se baš kritiki zluo-
 žigali, da orel nišel na led. Ali bi se bili sme-
 jali, če bi bil prišel in se zalival - nedolžna
 "žentef" - za konjederstvo, ki so ga imeli pari-
 pravčenege zame. Tako so ostali oni na
 cedlu, ne jaz. Res, sam Bog mi je dal Frizgor-
 ni, da je stal na vratih in me branil pred
 Anglom, ki me je hotel vleči pred rampo!

Potem je histonja slo naprej in ko je
 končala, je ljudstvo slo in mi vedelo, ka-
 ko mi je. Takih stvari pač ni vajeno in
 je bilo ousamčeno, kakor bi ga bil pošil po
 lobanji. Potem so prišli kritiki, konjedenci
 javnega umenja, in so povedali svojo beraijo.

Iz Remčevega pisma ob ljubljanski premieri »Magde«

Dve varianti za
inscenacijo sedme slike
(sobica, vsakomur odprta)

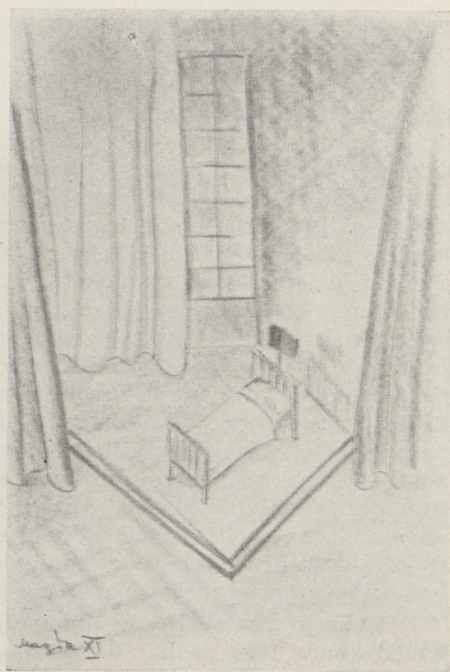
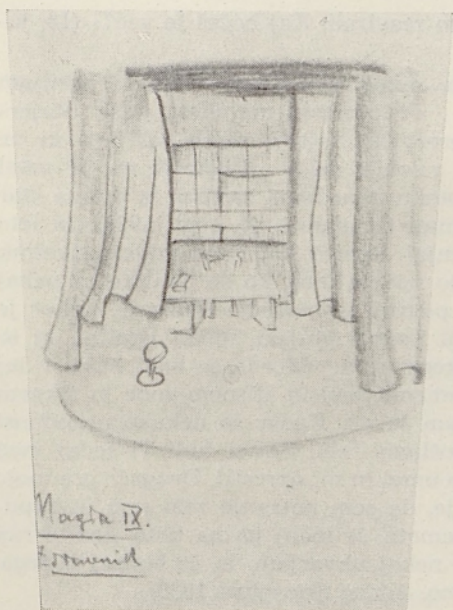
mnenje in morala« me je vrgla skozi vrata kakor tistega siromaka, ki je začel pridigati potem, ko ni mogel spati.

Iz vsega tega lahko spoznaš, kako mnogo si že storil v Mariboru, da je Magdo prenesel, dočim je v Ljubljani še purgarstvo iz časov Krpanove kobile. Razburil sem našo dolgo vas in to je tudi nekaj in enega mi vsi konjederci ne morejo vzeti, da »avtor ni slab dramatik«, kakor piše Mesesnel, ki je napisal v božični številki Slovenca grdo kritiko, ki Ti jo priporočam v vzpodbudo in rozvedrilo, če morebiti dvomiš, ali sem ali nisem Tvoj Lojze.

Zanimiv dokument za slehernega raziskovalca naše drame in njene usode v obeh — edinih — slovenskih gledališčih tistega časa; zanimiva primerjava — ne le primerjava sprejema dveh uprizoritev, temveč tudi in še bolj družbenih odnosov v obeh slovenskih središčih, primerjava, ki pusti v senci — prestolnico! Kar pa zadeva sam sprejem pri vodilni kritiki, je vredno spomniti na dve diametralno nasprotni sodbi v obeh vodilnih revijah: medtem ko je sodil eden od obeh poročevalcev, da je to najčistejše dramsko delo tega avtorja, da pa taki simboli na odru ne uspevajo, je menil drugi, da je taka dramaturgija — sestava najpreprostejše novelistične tehnike — bolj odrsko učinkovita kakor umetniško prepričljiva. Spet druga kritika pa je odklanjala dramo z etične plati in je poskušala spodbiti avtorjevo tezo, da je Magda žrtev okolja in razmer, z grobo in kajpada zgrešeno razlaganimi Magdinimi besedami, da je šla v javno hišo — zaradi moških! Dovolj razloga je imel po vsem tem naš avtor, da je napisal nekaj odkritih besed vsaj v zasebnem pismu, iz katerega vejeta bridkost in posmeh.

Vendar, volje mu tudi ljubljanski krst Magde ni vzel. Nasprotno, zdi se, da se je z novimi močmi poprijel dela, novega, presenetljivo drugačnega dela. Pričakovali bi, da bo pisatelj, ki se je dotlej iskal v tako različnih dramskih zvrsteh in segal v tako različne svetove (Kirke, Užitkarji, Magda) — po tej poslednji drami ostal v tem svetu, saj je ravno s tem delom res prinesel nekaj novega v domači teater. Zgodilo pa se je ravno nasprotno. Že dober mesec po drugi premieri Magde obljublja Bratini »romantično igro Zakleti grad«, ki da bo »suho zlato za teater, za publiko in zame.« S skorajda patetičnimi besedami najavlja to delo, z upanjem, da bo režiser znal dati »celi zadevi pravo lice na odru in bova spet domovini pokazala, da naju ni mogoče končati.« Prav težko si je razložiti, kaj je nagnilo avtorja Magde, da se je umaknil neposredno za tem v šestnajsti vek in snoval igro, za katero je izbiral ime med najbolj obrabljenimi: Ljubezen in smrt, Klici z onega sveta, Prstan grofa Leonharda, Grofica

Katarina in kmet Rataj. »Ta romantika in pestra zgodba bo naše ljudi vžgala, o tem sem prepričan. Dramatičnost pa je tako živa in sočna, da me ni strah ne Rošlinke ne Veronike Deseniške. In novo, vse novo — značaji, zgodba, scena! In stil — pa kaj si bom slavo pel! Rijem pač v pragozdove in deviško zemljo po svojih poteh in kaj me vse drugo briga!« (13. aprila 1925). Skoraj nerazumljiv zanos, ki ga v naslednjih pismih podpirajo še domnevne pohvale kritikov.

Jeseni je Bratina res pripravil to peto Remčevo delo za oder in 17. novembra 1925 je bila krstna predstava, spet v mariborski Drami. Za avtorja je bila predstava »velik doživljaj«, za katerega se je svojemu režiserju in scenografu iskreno zahvaljeval. Koblar, ki ga je avtor sam pripeljal v Maribor k reprizi, po Remčevi izjavi »scene ni mogel prehvaliti, tudi Tvojega Ludovika hvali, za vse drugo pa nima besede kakor diletantizem. Bog pomagaj, da je bila tista sobota tako nesrečna! Mož kar verjeti ne more, da je bila krstna predstava neprimerno boljša...«

Zdaj je ponudil Zakleti grad še ljubljanski Drami. Vse kaže, da tam niso pokazali posebnega zanimanja, kajti vsa naslednja pisma preveva zagrenjen humor, s kakršnim govori pisatelj o »bogovih naše Talije«; o »Velikem Otonu, sfingi sfingasti«, ki bi »nemara bil rad edini slovenski dramatik v nebesih in na zemlji zdaj in vekomaj, amen«; o »četrtri božji osebi na zemlji med kritiki, Jožefu Vidmarju«; o Koblarju, »kritiku s hudičevim oljem«. »Vidim«, sporoča Remec v Maribor, »treba bi bilo udariti ob mizo, napraviti škandal, zažgati dramo z upravo vred, potem bi morda bilo drugače«. Toda: »Saj ti hudiči nimajo ušes! Ciril Debevec jim je vrgel v Slovincu v obraz, da delijo brezplačne

vstopnice klakerjem za Zapeljivko, pa niso reagirali. Kaj hočeš še več?» (18. januarja 1926).

Jeseni pa je spet snoval novo igro, nikoli dokončano: »Tu ti pošiljam prva dva registra organistovih orgel... Preprostost, naivnost naše Štajerske... Prepričan sem, da bo organist preorgljal nešteto naših odrčkov, ki ne zmorejo Veronike Deseniške in drugih visokih del... Organist mi je vstal nekega večera, ko sem v Črni šoli ob potoku nenadoma zaslišal iz mraka star klavir, ki je zvenel kakor spinet z drobnimi strunami.« (8. sept. 1926). In leto kasneje, zdaj že iz Ptuja, kjer je začel Remec kot samostojen odvetnik z novim delom: »Krik vzamem v roke po novem letu, ko se politike za nekaj let rešim.« Vendar, ni se je rešil, ni se povrnil »v naročje Muzam«, kakor je želel. Pred novim letom 1929 je še pisal bodoči ptujski župan Bratini, ki se je tudi že zdavnaj poslovil od mariborskega odra: »Morda se bom našel v tej puščobi in puščavi, morda prisluhnem samemu sebi in stisnem zobe in siknem še kaj svetu v brk. Morda —: a pridušam se ne. Kadar še nekako negotnost po tolikih letih molčanja ustvarim, jo pošljem Tebi. Saj si tudi Ti sedaj med ponižanimi in razžaljenimi in me boš zato umel in mi oprostil. Drugače gre moje zunanje življenje svojo pot... Zgolj to je, da sem notranje zelo sam in zapuščen... In nisem še pozabil na krik iz samote, še manj pa na tisto „Jaz bi rad rudečih rož“. S to slednjo se zadnje čase nekaj ukvarjam, in če bo kaj iz tega, boš pravočasno izvedel.« (Novoletno pismo, konec decembra 1928).

Potem je pisatelj Remec umolknil in tudi ohranjene korespondence iz vseh let od konca 1928 pa kar do začetka 1952 ni prav nobene. Šele pregnanstvo v Srbiji, kakor je moral po nemški zasedbi Maribora, je spet obudilo v njem pisateljsko žilo in po vojni, spet v Ptuju, ji je ostal zvest. Iz tega časa so njegove nove igre: Bunda, Talci v Kraljevu, Miklavžkove vragolije. Razmišljal je o novi

Zadnja scena »Magde«

[illegible]

postavitvi Zakletega gradu in Užitkarjev in o vsem tem znova pisal svojemu nekdanjemu sodelavcu in prijatelju: »Tu je provinca, provinca, provinca. Z živim krstom se ne moreš razgovoriti o teaterskih zadevah ali sploh o umetnosti katere koli vrste. Takole pismo kakor Tvoje učinkuje kakor svež dež po dolgi pusti suši. Same težave, čenče, zavist, borniranost na vse strani...« Vendar, nadvse zanimiva je misel iz tega zagrenjenega pisma, misel, ki priča o še vedno živem duhu: kaj, ko bi Magdo priredil za film? Že dolgo, piše, se ukvarja s tem. Bilo pa je to komaj dobra dva meseca pred Remčevo smrtjo in dobro leto za tem je umrl tudi Valo Bratina. To pismo, poslano 1. septembra 1952, pa je vendarle zgovoren dokaz še vedno živega prijateljstva dveh nekdanj tako zvestih sodelavcev in hkrati dokaz pisateljeve volje, da ujame korak s časom.

215

Soins accordés aux pièces de théâtre slovènes dans le théâtre de Maribor

(Basé sur les lettres de Alojzij Remec à Valo Bratina)

Se basant sur des comparaisons de répertoire et sur la correspondance entre l'écrivain Alojzij Remec et le metteur en scène Valo Bratina, l'auteur de cet article nous montre l'attention toute spéciale que le Théâtre National de Maribor accordait aux pièces de théâtre slovènes, en particulier dans les premières années de son existence (1921–1925). Dans cette période le théâtre donna de suite à Maribor, deuxième ville de la Slovénie, située à la frontière Yougo-autrichienne, 5 pièces de Remec, dont »L'institutrice Paule«, »Circé«, »Usufruitiers«, »Magdalène« et »Le Château Enchanté«. Le théâtre de Ljubljana n'accepta dans son répertoire qu'une de ces pièces »Magdalène« et seulement après la première de Maribor. Les lettres qu'échangèrent l'auteur Remec et le directeur et metteur en scène Valo Bratina témoignent de la collaboration amicale entre ces deux artistes. Elles nous montrent comment ces cinq pièces furent créées, représentées et quel retentissement elles eurent dans le pays. En plus, elles nous découvrent des projets que l'auteur étudiait mais n'a jamais réalisés et nous révèlent aussi quelques aspects de la vie culturelle et théâtrale de l'époque à Ljubljana et Maribor, les deux centres de théâtre en Slovénie, ce qui est intéressant et important pour l'histoire du théâtre.

Partizansko pismo Jožeta Tirana

Ob koncu poletja 1943, malo pred italijansko kapitulacijo, je odšel Jože Tiran, takrat igralec ljubljanske Drame, z Vladošo Simčičevo in Nikolajem Koširjem k partizanom. Na oni strani žičnih pregraj so se njihova pota kmalu razšla, vezi pa so ostale. Iz dni neposredno pred veliko nemško ofenzivo se je ohranilo pismo, ki ga je poslal 7. oktobra Jože Tiran, takrat član kulturne skupine pri štirinajsti diviziji, prijatelju Nikolaju Koširju, ki je delal tisti čas v propagandnem odseku Gubčeve brigade. Pismo govori že tudi o načrtih za gledališko delo, ki jih je bližnja hajka sicer zavrla, iz katerih pa je nekaj mesecev za tem zrastle Slovensko narodno gledališče na osvobojenem ozemlju, najpomembnejša partizanska kulturna ustanova, katere član je bil Jože Tiran od ustanovitve pa do osvoboditve. Pismo, ki nam ga je dal na voljo prof. Košir, je napisano s svinčnikom na zaplenjeno polo pisarniškega papirja skladišča zavoda za prehrano v Trebnjem in ima zgoraj dvojezično besedilo, kakor so velevali takratni predpisi. Objavljamo ga v spomin Jožetu Tiranu, od katerega smo se to leto poslovili.

Dragi Nikolaj!

Že precej časa je tega, kar sem dobil Tvoje pismo in darilo — menda Tvojih zadnjih 5 cigaret — ki pa jih imam jaz trenutno v izobilju. Vseeno pa sem bil in morda prav zaradi tega močno vzradoščen in Ti prav lepa hvala. Namenil sem se Ti o prvi priliki popisati vse, kar sem doživel, pa zdaj je vse to že daleč za mano. Dogodke, nastope in potovanja zadnjega časa Ti bo pa lahko popisal Sintič, saj je bil z nami vseskozi odkar je prišel k nam. To se pravi od tistega časa, ko sva se tudi midva z Vladošo priključila novi skupini. Zdaj živimo še precej dobro in se s prejšnjim življenjem sploh ne da primerjati.